

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

CLASSIS I, VOL. 15

HUNGARY AND
THE HOLY SEE OF ROME
II.

Hungarian Historical Researches of the 21th Century in the Vatican

Edited by

PÉTER TUSOR, KORNÉL SZOVÁK
TAMÁS FEDELES

BUDAPEST ♦ ROME

2017

MAGYARORSZÁG ÉS
A RÓMAI SZENTSZÉK
II.

Vatikáni magyar kutatások a 21. században

Szerkesztette

TUSOR PÉTER, SZOVÁK KORNÉL
FEDELES TAMÁS

BUDAPEST ♦ RÓMA

2017

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae
Series I, sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

A Szerkesztőbizottság elnöke - President of the Editorial Committee

Mons. J. TÖRÖK

Collectanea Vaticana Hungariae

Sorozatszerkesztő - Moderator

P. TUSOR

Kiadja az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport

Published by the MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Group

A kutatásokat, a kötet elkészítését és megjelentetését az MTA TKI, a PPKE (KAP 16-71042-1.1 KP)
és a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság támogatta

The researches and the edition were sponsored by the Hungarian Academy of Sciences, the Péter Pázmány Catholic
University and the International Association for Hungarian Studies

<http://institutumfraknoi.hu>

© *The authors and the editors, 2017*

ISSN 1786-2116

ISBN 978 963 508 850 8

ISBN ebook 978 963 508 855 3

Felelős kiadó

Publisher responsible

a Gondolat Kiadó igazgatója

the Director of "Gondolat" Publishing House

Szerkesztette, szedte és tördelte - Typography

a Typographia Pannonica

Olvasószerkesztő - Corrector: V. Kanász

Borítóillusztráció - Coverillustration: G. Xantus

Kiadásra előkészítette - Prepared for publication

a GONDOLAT Kiadó - the Publishing House "Gondolat"

TARTALOM

<i>Előszó</i> (Tusor Péter)	7
I. Károly és a pápaság kapcsolatai a vatikáni források tükrében (Maléth Ágnes)	9
„ <i>Petrus Stephani collector apostolicus</i> ” (Fedeles Tamás)	31
„ <i>Partes Ungarie... satis occupate cum Turcis</i> ”. A magyarországi török-kérdés a 15. századi pápai kérvénykönyvekben (Szovák Kornél)	89
Győr egyházmegyeiek a késő középkori Rómában (Nemes Gábor)	107
<i>Ordo regum</i> . Precedencialisták a pápai udvarban és a magyar király rangja a középkor végén (Lakatos Bálint)	137
Fráter György gyilkossági perének forrásai a vatikáni levéltárban (Kanász Viktor)	173
Giovanni Argenti jezsuita az erdélyi ügyekről. <i>A Defensio Societatis Jesu</i> és az 1605. évi medgyesi országgyűlés (Kruppa Tamás)	187
Galla Ferenc kéziratos monográfiája a hódoltsági missziókról (Adatok egy szövegrekonstrukció történetéhez) (Kisvarga Gábor)	201
Audiencia elutasítva. A Szentszék és a bécsi udvar Georg Adam von Martinitz gróf római követsége idején (1695–1699) (Mihalik Béla Vilmos)	229
Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711 (Historiográfia és projektterv) (Tusor Péter)	243
A 18. századi magyar püspöki processzusok a Vatikáni Titkos Levéltárban 1711–1780 (Tóth Tamás)	317
A főkegyúri jog a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja agendáján 1920 körül (Tóth Krisztina)	337
Magyarországi <i>ad limina</i> jelentések, 1928 (Gárdonyi Máté)	361

A „Rakaca-affér”. Adalék az Apostoli Szék és a magyar görögkatolikusok kapcsolataihoz a két világháború között (Forrásközlés) (Véghseő Tamás)	377
A „klerikális reakció” kísérlete a Szent István Akadémia megalapítására az emigrációban (Fehér Lilla)	395
<i>Rövidítések</i>	409
<i>Szerzők</i>	410
<i>Index</i> (Összeállította: Kanász Viktor)	411
<i>Hungary and the Holy See of Rome. Hungarian Historical Researches of the 21th Century in the Vatican</i> (Summaries in English, tr. by Ágnes Palotai)	439
<i>Table of Contents</i>	461

FRÁTER GYÖRGY GYILKOSSÁGI PERÉNEK FORRÁSAI A VATIKÁNI LEVÉLTÁRBAN¹

I. ELŐLJÁRÓBAN

1551. december 17-ére virradóan Fráter György esztergomi érsek és prímás, erdélyi vajda vérbe fagyva holtan feküdt az alvinci kastély hideg kőpadlóján. A horvát származású pálos barát bár erős törökellenes katonai hagyományokkal rendelkező családban nőtt fel,² halálát mégis keresztény katonák okozták, I. Ferdinánd (1526–1564) zsoldosai – félve a törökök térhódításától – gyilkolták meg. Eme ellentmondásos tett – bár nem volt példa nélküli a korabeli Európában³ – az egész keresztény világban hatalmas visszhangot keltett,⁴ s évszázadok múlva is foglalkoztatta az embereket mind Magyarországon⁵ mind pedig külföldön.⁶

Ferdinánd király tartván a következményektől igyekezett gyorsan cselekedni, így már 1552 januárjában útnak indította Rómába Gregorjanci Pál zágrábi püspököt,⁷ hogy a pápa előtt mielőbb tisztázza a történeteket. Hiába tettek meg mindent

¹ 2016 tavaszán három hónapon át folytatott római, vatikáni kutatásaimat a Pásztor Lajos Alapítvány és az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport támogatta.

² Fiútestvérei mind a törökök elleni harcban estek el. ZOMBORI ISTVÁN, *Fráter III. György*, Esztergomi érsek 1001–2003 (szerk. Beke Margit), Budapest 2003, 247–254, 247.

³ Jó például szolgál Juan Díaz 1546-ban történő meggyilkolása (MIRIAM HALL KIRCH, *Death on the Danube*, Aspects of Violence in Renaissance Europe (szerk. Jonathan Davies), Farnham 2013, 61–82.), a Török Bálint ellen tervezett merénylet (BESSENYEI JÓZSEF, *A Héttorony fogja. Török Bálint* (Labirintus), Budapest 1986, 68–69.), vagy a Zrínyiek által megölt Hans Katzianer esete. (VARGA SZABOLCS, *Leónidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508–1566)*, Pécs–Budapest 2016, 108–113.)

⁴ A gyilkosság óriási megdöbbenést váltott ki a pápai udvarban, az eset a Habsburg–pápai kapcsolatok egyik legkomolyabb válságához vezetett. MOLNÁR ANTAL, *A pápaság és Magyarország a török uralom idején (1526–1686)*, Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében (szerk. Zombori István), Budapest 2004, 189–217, 196.

⁵ A bíboros kedvelt irodalmi alakká vált, életét többen is feldolgozták. KEMÉNY ZSIGMOND, *Zord idő*, 1862; JÓKAI MÓR, *Fráter György*, 1893; HUNYADY FERENC, *Szétesett ország*, Budapest 1937; LISSÁK GYÖRGY, *Az aranykígyó*, Budapest 1970.

⁶ Jó példa erre a francia származású Béchet useri kanonok, aki 1715-ben életrajzot írt Frátererről (HANKISS JÁNOS, *Fráter György francia életírója*, TSz 13 (1928) 79–112, 81), vagy George Stephens műve. VARANNAI AURÉL, *George Stephens Martinuzzi-regénye*, Filológiai Közlöny 19 (1973) 173–179.

⁷ A püspök tevékenységéről bővebben: JÁNOSI MÓNICA, *Egy elfelejtett XVI. századi jogász-püspök, Gregorjanci Pál*, Társadalomtörténeti tanulmányok (szerk. Fazekas Csaba), Miskolc 1996, 70–74.

Ferdinánd emberei, a pápa haragját nem sikerült lecsillapítani. III. Gyula⁸ a hír hallatán kiközösítéssel sújtotta a gyilkosság elkövetőit, Giovanni Battista Castaldo márkit és Sforza Pallavicini főstrázsamestert, majd az ügy kivizsgálása végett 1552 márciusában elrendelte egy négy bíborosból álló testület felállítását.⁹ Ezzel kezdetét vette egy egészen 1554-ig elhúzódó, sokszor akadozó, részletes és bonyolult kivizsgálási eljárás. Ennek az alapját a pápa és Ferdinánd jogászaik által összeállított *artikulusok* alkották, melyeknek fő célja a barát árulásának vagy ártatlanságának, s ezáltal a gyilkosság jogosságának a tisztázása volt.¹⁰

Eme igen zavaros, a Valois-Habsburg ellentétől, V. Károly spanyol király és császár (1516/1530–1555) birodalmának belviszályaitól és a vallásháborúk csatazajától hangos, igen kényes diplomáciai helyzetben a vizsgálatot 1554. február 7-ig a pápa Ferdinánd király mellé rendelt nunciusa, gróf Girolamo Martinengo¹¹ apát vezette. Ő többnyire az örökös tartományokban, – leginkább Bécsben – és Magyarországon tevékenykedett.¹² Fő feladata a Fráterrel kapcsolatban álló, Ferdinánd király emberei által összegyűjtött tanúk megidézése, kihallgatása, a tanúvallomások írásba foglalása, valamint a bizonyítékként használható levelek és levélrészletek összegyűjtése, azok hiteles másolatainak, szükség szerinti fordításaiknak az elkészítése volt.¹³ A nagy munkához megfelelő személyzetet is kapott, többségében a Ferdinánd által kijelölt ügyvédek, titkárok vagy tanácsosok személyében. Köztük volt például Johann Albert Widmanstetter udvari tanácsos, aki Lorenzo Maggio (Martinengo unokaöccse és titkára) mellett másodjegyző volt, Giulio Locatelli, aki titkárként vett részt a vizsgálatban, Bernhard Walther alsó-ausztriai szenátor, aki ügyész volt vagy a jogásként dolgozó Philip Gundel. Mivel Martinengo nem tudott – és valószínűleg nem is nagyon akart – a távoli és veszélyes, háborúktól sújtott Erdélybe személyesen elmenni, helyetteseként Mar-

⁸ Giovanni Maria Ciocchi del Monte, Szent Péter utóda 1550 és 1555 között († 1555. március 23.). Modern biográfiája: FRANCIS A. BURKLE-YOUNG–MICHAEL LEOPOLDO DOERRER, *The life of Cardinal Innocenzo del Monte: a scandal in scarlet, together with materials for a history of the House of Ciocchi del Monte San Savino*, New York 1997.

⁹ BARTA GÁBOR, *Vajon kié az ország?* (Labirintus), Budapest 1988, 47. A testület a következő bíborosokból állt: Juan Alvarez de Poletto, Pedro Pacheco, Fabio Mignanelli és Jacques de Puit, majd Puit helyére Giovanni Battista Cicada került.

¹⁰ A gyilkosság és a vizsgálat kánonjogi háttérével kapcsolatban: SZUROMI SZABOLCS ANZELM, *A püspök erőszakos balála kánonjogi szempontból. Megjegyzések Fráter György baláláboz*, Iustum Aequum Salutare 6 (2010) 125–130.

¹¹ GINO BENZONI, *Martinengo, Girolamo*, Dizionario biografico degli Italiani LXXI, Roma 2008, 154–157. Nunciaturájára: HELMUT GOETZ, *Nuntiatur des Girolamo Martinengo 1550–1554* (Nuntiaturberichte aus Deutschland I/16), Tübingen 1965.

¹² Martinengo, mint ahogyan a mellékletben szereplő levélből is kiderül, azért tartózkodott hosszabb ideig Magyarországon, hogy az éppen üléselő országgyűlés alkalmát kihasználva minél több tanúvallomást tudjon felvenni.

¹³ A török nyelvű levelek – például Fráter és a szultán valamint a pasák között folytatott levelezés – hiteles latin fordítását Johann Spiegl hiteles tolmács készítette, Martinengo pedig rendszeresen hitelesítette a másolatokat. Például: ASV Miscellanea (Armadi I–XV), Armadio II, vol. 61, fol. 210r–210v.

tin Bondenarius bécsi prépostot küldte el oda a tanúvallomások felvétele céljából.¹⁴ A vizsgálat egyik „koronatanújához”, a Lengyelországban tartózkodó Izabella királynéhoz kezdetben magát a nunciust,¹⁵ majd Theobald Heroltot szerették volna elküldeni, ám e terv végül meghiúsult.¹⁶ A vizsgálatot végül Martinengo utóda, Zaccaria Delfino¹⁷ július 13-án zárta le, mikor is a tanúvallomásokat Rómába küldte.¹⁸ Ennek alapján hozta meg a pápa a döntését, aminek az értelmében 1555-ben Ferdinánd királyt és katonáit végleg felmentette a kiközösítés alól.

2. SZAKIRODALOM

Fráter politikai működése és meggyilkolása, valamint az ezt követő hosszú vizsgálat már korán felkeltette a történészek figyelmét, s szinte könyvtárnyi irodalom foglalkozik részben vagy egészben e témával. A 19. század második felében HORVÁTH MIHÁLY, BARABÁS SÁMUEL és OGNIESLAV UTIESENOVIC¹⁹ is megírta a bíboros életútját, ám ADRIANO PAPO 2011-ben Szombathelyen megjelent olasz nyelvű könyve kivételével mindezekig modern biográfia nem született a témában.²⁰ Viszont – a SZEKFŰ GYULA és HÓMAN BÁLINT által írt *Magyar történet* mellett – több rövidebb összefoglalót²¹ és résztanulmányokat olvashatunk Fráter egyházi és politikai tevékenységéről, valamint kortársai róla alkotott véleményéről, megítélés-

¹⁴ BARTA, *Vájon kié az ország?* 82–83.

¹⁵ Lásd a mellékletben szereplő Don Diego Lassónak szóló levelet!

¹⁶ Mindez különösen érdekes, hiszen Izabella koronatanúnak számított, valamint Fráterrel való antagonisztikus ellentéte a kortárak számára is ismert volt. Lásd ADRIANO PAPO, *György Martinuzzi Utyeszenics e la regina Isabella Jagellone: protagonisti e antagonisti della storia ungherese nel XVI secolo*, *Crisia* 41 (2011) 161–169.

¹⁷ A nuncius tevékenységéről magyarul: NEMES GÁBOR, *Zaccaria Delfino bíboros győri adminisztrátorsága és kapcsolata Sopron várossal*, *Soproni Szemle* 64 (2010) 397–413; valamint németül: HELMUT GOETZ, *Nuntiatur Delfinos, Legation Morones, Sendung Lippomanos (1554–1556)*, Tübingen 1970.

¹⁸ BARTA, *Vájon kié az ország?* 84.

¹⁹ HORVÁTH MIHÁLY, *Utyiszenich Frater György (Martinuzzi bibornok) élete*, Pest 1872; BARABÁS SÁMUEL, *Frater Martinuzzi György élete*, Pozsony 1885; O. UTIESENOVIC, *Lebensgesichte des Cardinals Georg Utiesenovic genannt Martinusius*, Wien 1881.

²⁰ ADRIANO PAPO, *Giorgio Martinuzzi. Figura e ruolo politico di un monaco-statista dalmata nella storia ungherese del cinquecento*, Szombathely 2011. – Reméljük, mindez nem sokáig mondható el, s eme írás megjelenése idejére a Kronosz Kiadó és a Magyar Történelmi Társulat gondozásában már napvilágot lát az OBORNI TERÉZ tollából származó biográfia!

²¹ HÓMAN BÁLINT–SZEKFŰ GYULA, *Magyar történet III* (írta Sz.Gy.), Budapest 1928, 579. V. MOLNÁR LÁSZLÓ, *Martinuzzi Fráter György (Születésének 500. évfordulójára)*, *Honismeret* 11 (1983) 29–32; ANTE SECULIC, *Brat Juraj Utišimović graditelj povijesti (Fráter György történelemformáló tevékenysége)*, *Zalai múzeum* 7 (1997) 11–18; OBORNI TERÉZ, *Fráter György*, *Rubicon* 10 (1999) 21–25; UŐ, *Fráter György*, Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből (szerk. Rác Árpád), Budapest 1999, 63–66; UŐ, *Fráter György*, Szürke eminenciások a magyar történelemben. Budapest 2003, 50–53; ZOMBORI ISTVÁN, *Fráter III. György*, *Esztergomi érsekek 1001–2003* (szerk. Beke Margit), Budapest 2003, 247–254; ÁCS PÁL, *Fráter György*, *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon III* (szerk. Kőszeghy Péter), 2005, 218–220.

séről.²² Jól mutatja az alvinci gyilkosságnak és Fráter szerepének fontosságát az is, hogy a modern nemzetközi egyháztörténeti szakirodalom is kiemelten foglalkozik vele.²³ Az 1551-es év eseményeivel és magával a gyilkossággal kapcsolatban is több írás született,²⁴ ám a legfontosabb munka BARTA GÁBOR tollából származik, akinek 1988-ban jelent meg *Vajon kié az ország?* című, több mint 200 oldalas, tudományos ismeretterjesztő opusza.²⁵ E könyvben BARTA leginkább a Vatikáni Tikos Levéltár, valamint a bécsi *Haus- Hof- und Staatsarchiv* forrásaira – és az azokban talált 33 teljes tanúvallomásra – támaszkodva vázolta fel a pálos barát brutális halálának kö-

²² CZÓBEL ERNŐ, *Heltai Gáspár Martinuzzi ellen*, Irodalomtörténet 2 (1913) 43–45; SZELESTEI N. LÁSZLÓ, *Fráter György a püspöki tisztségről (négy képpel)*, Magyar Könyvszemle (1985) 48–54; BARTA MÁRIA, *Fráter György és a protestantizmus*, Történeti tanulmányok II (1993), 85–108; OBORNI TERÉZ, *Fráter György kincstartósága Erdélyben*, Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára, (szerk. Nagy Mariann), Pécs 1997, 61–76; ADRIANO PAPO, *Le diverse versioni sull'assassinio di György Martinuzzi Utyeszencis e sul ritrovamento del suo tesoro*, Mediterrán Tanulmányok 18 (2009) 5–21; ADRIANO PAPO–NÉMETH GIZELLA, *La carriera, le proprietà e i tesori di György Martinuzzi Utyeszencis*, Crisia 29 (2009) 173–184; OBORNI TERÉZ, *Az ördögös barát kincse*, Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (Minden kor. A főszerkesztő Kőszeghy Péter LX. Születésnapjára) (szerk. Bartók István–Csörsz Rumén István), Budapest 2011, 225–227; KOVÁCS ZSUZSA, *Horváth György: Fráter György epítáfiama*, Budapest 2012–2013, 51–56; BOGDÁNI ZSOLT, *Fráter György bírói működésének emlékei Bácsi János formuláskönyvében*, TSz 56 (2014) 621–638. – A kortársak Fráterrel kapcsolatos érzelmeiről a legérzékletesebben a megmaradt tanúvallomások mesélnek. Ezek közül az egyik legbeszédesebb Blandrata György vallomása. ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 108v–116r. E forráskorpuszon kívül is bőven találhatóunk a kortársaktól Fráterrel kapcsolatos megnyilvánulásokat. Révay Péter és Christian Scheaeus egyértelműen elítéli a főpapot. TÓTH GERGELY, *Lutheránus országgtörténet újsztoikus keretben. Révay Péter Monarchiája*, Clío Inter Arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról (szerk. Tóth Gergely), Budapest 2014, 117–147, 137; SZYMON BRZEZIŃSKI, *Tanulmányok a 16.–17. századi lengyel–erdélyi–magyar kapcsolattörténetről*, Budapest 2014, 72. A külföldi zsoldosparancsnokok is megbízhatatlannak tartották a barátot, például Castaldón kívül a spanyol Aldana is. KÖRPÁS ZOLTÁN, *Egy spanyol zsoldosvezér levelei a XVI. század közepén vívott magyarországi háborúkról. Adalékok Bernardo de Aldana magyarországi tevékenységéhez (1548–1552)*, Fons 6 (1999) 129, 11, 128. Bár sokan osztottak kettejükhez hasonló véleményt, e vélemények ellenkezőjére is van adatunk, tudniillik voltak, akik szent embernek hitték Frátert. *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában I/2* (s.a.r. BENITS PÉTER), Budapest 2009, 166.

²³ KENNETH M. SETTON, *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, IV, Philadelphia 1984, 566–580.

²⁴ JOHANN KARL SCHULLER, *Die Verhandlungen von Mühlbach im Jahre 1551 und Martinuzzi's Ende*, Hermanstadt 1862; BORBÉLY ISTVÁN, *Fráter György megöletéséhez*, Századok 43 (1909) 152–153; NYÁRY ALBERT, *Marc Antonio Ferrari, Castaldo tábornok titkárának jelentése Martinuzzi meggyilkoltatásáról*, 1552. február 19, Magyar Történelmi Tár (= TT) 6 (1877) 23. sz., 243–258; MARIANO D'AYALA, *Vita di Giambattista Castaldo famosissimo guerriero del secolo XVI.*, Archivio Storico Italiano 5 (1867) 86–124; RITOÓKNÉ SZALAY ÁGNES, *Egy olasz emlékiró Castaldo erdélyi kíséretében*, Gazdaságtörténet – könyvtár-történet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára (szerk. Búza János) Budapest 2001, 353–357; SZEKFŰ GYULA, *Két historiographus Castaldo erdélyi seregében* Századok 48 (1914) 17–33; KROPF LAJOS, *Castaldo Erdélyben 1551–1552*, Hadtörténelmi Közlemények 8 (1895) 350–366 és 509–521; 9 (1896) 53–72.

²⁵ Lásd fentebb a 9. sz. lábjegyzetet.

rülményeit, az oda vezető utat, valamint a gyilkosság kivizsgálásának részleteit.²⁶

A Fráter életével és meggyilkolásával kapcsolatos forráskiadások közül a KÁROLYI ÁRPÁD²⁷ és SZILÁGYI SÁNDOR²⁸ által összegyűjtött Fráter-levelezést, valamint Martinengo nunciusi jelentéseit tartjuk a legfontosabbnak.²⁹ Mindezt jól egészítik ki a Habsburgok törökpolitikájának megmaradt korabeli dokumentumai.³⁰

3. FORRÁSOK ÉS TÁVLATOK

Jelenlegi tudásunk szerint a legfontosabb forráskorpuszt az *Archivio Segreto Vaticano* őrzi. Itt található a SZEKFŰ által kutatott *Miscellanea Armadio II*, vol. 61, valamint a BARTA GÁBOR által kutatott, *Archivum Arcis Armaria* kötetekben lévő 1711-es jelzetű anyag.³¹ Érdekes, hogy SZEKFŰ nem tudott az utóbbi fondról, BARTA pedig szintén nem ismerte a SZEKFŰ által már a két világháború között hivatkozott kötetet, s annak feldolgozása nélkül írta meg a művét. Ennek ellenére a két munka tartalmilag nem mond ellent egymásnak. Ennek oka a két megközelítőleg mintegy 300 főlíós kötetet összehasonlítva válik nyilvánvalóvá: az *Archivum Arcis Armaria* 1711-es jelzetű anyag tartalmilag majdnem teljesen megegyezik a *Miscellanea Armadio II*, vol. 61-es jelzetűvel. Az előző kötet-

²⁶ BARTA, *Vájon kié az ország?* 85.

²⁷ KÁROLYI ÁRPÁD, *Fráter György levelezése s egyéb őt illető iratok a bécsi cs. és kir. államlevéltárból*, 1. közlemény, TT 1 (1878) 2. sz., 211–270; Uő, *Fráter György levelezése s egyéb őt illető iratok a bécsi cs. és kir. államlevéltárból*, 2. közlemény, TT 1 (1878) 3. sz., 501–560; Uő, *Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok*, 3. közlemény TT 2 (1879) 2. sz., 306–336; Uő, *Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok*, 4. közlemény, TT 2 (1879) 3. sz., 466–528; Uő, *Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok*, 4. közlemény, TT 3 (1880) 1. sz., 57–96; Uő, *Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok*, 5. közlemény, TT 3 (1880) 2. sz., 234–276; Uő, *Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok*, 6. közlemény, TT 3 (1880) 4. sz., 649–668; Uő, *Fráter György levelezése s egyéb őt illető iratok*, 7. közlemény, TT 4 (1881) 1. sz., 51–77; Uő, *Fráter György levelezése s egyéb őt illető iratok*, befejező közlemény, TT 5 (1882) 1. sz., 96–123.

²⁸ SZILÁGYI SÁNDOR, *Fráter György leveles könyve*, TT 16 (1893) 2. sz., 250–290.

²⁹ GOETZ, *Nuntiaturs des Girolamo Martinengo*, i.m. A nunciusi jelentések fontosságát jól szemlélteti: MIHALIK BÉLA VILMOS, *A Szezszték és a magyar választófedelemesség gondolata a 17. század végén*, TSz 58 (2016) 283–407.

³⁰ *Austro-Turcica 1541–1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkbers mit der Hoben Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen*, hg. v. EDGAR HÖSCH–KARL NEHRING, München 1995, *passim*. A korabeli oszmán–Habsburg diplomáciáról: PAULA SUTTER FICHTNER, *Aber doch ein Friede: Ferdinand I., Ungarn und die Hobe Pforte, Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher* (hg. v. Martina Fuchs–Oborni Teréz–Ujváry Gábor), Münster 2005, 235–247; ERNST D. PETRITSCH, *Abenteurer oder Diplomaten? Ein Beitrag zu den diplomatischen Beziehungen Ferdinands I. mit den Osmanen*, uo., 249–261, valamint ennek magyar vonatkozásairól: KORPÁS ZOLTÁN, *V. Károly és Magyarország*, Budapest 2008.

³¹ BARTA, *Vájon kié az ország?* 223; SZEKFŰN és BARTÁN kívül TÓTH SZABÓ PÁL is kutatta a témát. TÓTH SZABÓ PÁL, *Jelentés vatikáni kutatásaimról*, Századok 36 (1902) 178; TUSOR PÉTER, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/10xc.), Budapest–Róma 2004, xxxix.

ben – más-más kéztől származó – eredeti iratok találhatóak,³² addig az utóbbiról inkább az feltételezhető, hogy egy másolat-példány. Ennek ellenére a két kötetben közel sem azonos sorrendben követik egymást a források, s ez a beazonosításukat és összehasonlításukat – különösen a datálatlan levélrészleteknél – különösen nehezé teszi. Emellett az is valószínűsíthető, hogy a két vatikáni dokumentumegyüttes nem csak sorrendiségében, hanem bizonyos fokig tartalmában is eltér egymástól.

A két kötet tartalma igen változatos képet mutat, s összevetve őket, három csoportot különíthetünk el. Egyrészt megtalálhatjuk bennük a vizsgálat során felvett tanúvallomásokat, másrészt a vallomások mellé csatolt leveleket és levélrészleteket, harmadrészt pedig a vizsgálat pontos menetének részleteiről is sok forrást találunk.

E három csoport a történeti kutatás számára különböző forrásadottságokkal rendelkezik. A tanúvallomások tekinthetők az eddig legkiaknázottabb forrásoknak.³³ Ennek oka többértű. Egyrészt közrejátszik azok nagy száma, ugyanis összesen 139 tanúvallomás vétetett fel, másrészt fontos szempontot jelent a vallomások menete is. A 87 pontból álló „kérdőív” nem csak a Fráter György halálát megelőző évekről, hanem az egész politikai és gazdasági tevékenységével kapcsolatban tartalmazott kérdéseket. Emellett minden egyes tanú személyes adataival: családjával, életkorával, vallásosságával, etc. kapcsolatban is fontos információkat hordoz. E források fontosságát emeli az is, hogy a 139 tanú a magyar társadalom széles skáláján mozog, találunk köztük erdélyi kisnemesektől kezdve Scheiber Farkas pécsi városi polgáron,³⁴ az olasz Blandrata György orvoson,³⁵ Bornemissza Pál³⁶ és Verancsics Antal püspökökön³⁷ át Nádasdy Tamás nádorig³⁸ sok ismert egyházi és világi személyt, sőt még idegen nációnak is.³⁹

A tanúk vallomásának bizonyítékaiként szolgáló levelek és levélrészletek másolatai is jelentős forrásértékkel bírnak. Itt is igen változatos tematikájú és évkörű levelekkel szembesülünk. Bár a kötelező forráskritika megkerülhetetlen, hitelességük annak ellenére nehezen vonható kétségbe, hogy másolatokról van szó, hiszen a

³² Például Ferdinánd király pecsétfelzetes levele. ASV Archivum Arcis, Armaria I–XVIII, n. 1711, fol. 33^r–33^v.

³³ Ki van adva a vizsgálat tanúvallomásai közül pár részlet: PODHRADCZY JÓZSEF, *Martinúziák*, Magyar TT 1855, 235–266, 246–266.

³⁴ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 84^r–88^v.

³⁵ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 108^v–116^r.

³⁶ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 99^r–105^r.

³⁷ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 152^v–159^v.

³⁸ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 176^r–183^r.

³⁹ Például: Corradus Vall De Aurach. ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 125^v–131^v.

szövegek többsége szinte egykorú. A levélírók közt találjuk Fráter Györgyön⁴⁰ kívül többek közt I. Ferdinándot,⁴¹ Castaldót,⁴² a szultánt,⁴³ Báthori András⁴⁴ és a török bégeket.⁴⁵ A címzettek tekintetében is ugyanilyen változatos a kép. A levelek szinte kivétel nélkül latin nyelven kerültek be a két kötetbe, csupán elenyésző számú más nyelvű irat található köztük.⁴⁶ Bár e leveleket úgy válogatták össze Ferdinánd emberei, hogy mind Fráter bűnösségének vádját erősítsék, mégis – mivel hitelességük bizonyítható – kitűnő forrásul szolgálnak az 1540-es évektől 1551 végéig terjedő időszak belpolitikai történelmének megrajzolásához.

Végezetül különleges forráscsoportot képeznek azon iratok, amelyek magára a vizsgálat körülményeire és menetére vonatkoznak. Műfajilag itt találkozunk a legváltozatosabb képpel: találunk köztük pápai brévét,⁴⁷ a Lorenzo Maggio, Martinengo unokaöccse és titkára által készített, a vizsgálat menetét bemutató jegyzőkönyvet,⁴⁸ a vizsgálat gerincét képező artikulusok felsorolását,⁴⁹ valamint különböző leveleket, utasításokat.⁵⁰

Mindezek után szólnunk kell arról is, hogy e két fondon kívül a Vatikánban további, a magyar kutatás számára eddig ismeretlen forrást is felsorakoztathatunk a kutatásainkhoz, ugyanis a *Misc. Arm. II* fond 55. sz. kötetében is található Fráter gyilkosságának vizsgálatához kapcsolódó iratanyag. E forrásról HELMUT GOETZ 1961-es írásában emlékezett meg,⁵¹ majd a magyar kutatók figyelmét 2004-es

⁴⁰ Fráter levele a királyhoz, részlet, 1551. szeptember 8. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 157r–157v; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 245v–246r.

⁴¹ Részlet Ferdinánd királytól Sforza Pallavicininék írt 1551. szeptember 19-én Bécsben kelt leveléből. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 132r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 21v.

⁴² ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 159r–160r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 226r–228r.

⁴³ Például a szultán 1551. augusztusában kelt levele. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 144r–144v; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 196r–197r.

⁴⁴ Báthori Andás 1551. szeptember 19-ei temesi levele. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 81r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 223v–224r.

⁴⁵ Mehmeth beglerbégnek az 1551. augusztus végén kelt levele Fráterhez. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 151r–151v, valamint 113r–114r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 190r–190v.

⁴⁶ Például Castaldo 1551. november 30-ai, Lippán kelt spanyol nyelvű levele a királyhoz. ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 161r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 22r–22v.

⁴⁷ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 11v–42v; ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 1r–1v.

⁴⁸ ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 43r–51v.

⁴⁹ ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 46r–52v; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 26r–33r; ASV Arch. Arcis, Arm. I–XVIII, n. 1711, fol. 16r–28r; ASV Misc., Arm. II, vol. 61, fol. 54r–82v.

⁵⁰ Például a mellékletben található, Don Diego Lassónak szóló levél.

⁵¹ HELMUT GOETZ, *Die Finalrelation des venezianischen Gesandten Michele Suriano von 1555*, QFIAB 41 (1961) 235–322, 303.

könyvében TUSOR PÉTER hívta fel rá.⁵² E szintén több mint 300 fóliónyi kötet új színekkel gazdagíthatja az eddig kialakult képet, ugyanis a benne szereplő Fráterrel kapcsolatos iratok egy része nem szerepel az előbb ismertetett s az eddigi kutatás által csupán részlegesen hasznosított források között. E fondban másolatokban található meg III. Gyula pápa már ismert *absolutiója*⁵³ és a Ferdinánd királynak címzett brévéje,⁵⁴ a birodalmi rendek és a római király titulását viselő Ferdinánd közti kölcsönös üzenetváltások (*propositiók* és *responsiók*). Ezekben kulcsfontosságú szerepet kap az 1551-es magyar krízishelyzet, a törökök elleni háborúhoz szükséges pénz és haderő előteremtésének kérdése, Szolnok és a többi végvárrá vált magyar erősség sorsa, Moldva és Havasalföld török-függése, valamint Fráter György és Izabella királyné tevékenysége.⁵⁵ Ezen kívül találunk forrásokat benne a kasztíliai Don Diego de Lassónak, Ferdinánd állandó római ágensének,⁵⁶ vagy a vizsgálatot vezető Martinengo tevékenységéről,⁵⁷ a kihallgatások menetéről.⁵⁸ Elszórtan levélmásolatok is felfedezhetők e kötetben, példának okáért Fráternek a pápához írt 1551 december elejei segélykérő levele.⁵⁹

4. KUTATÁSI PERSPEKTÍVÁK

Mindezek fényében jelenleg három, Fráterhez köthető jelentős számú iratanyagot tartalmazó kötetről van tudomásunk a Vatikáni Titkos Levéltárban. A három kötetből SZEKFŰ GYULA és BARTA GÁBOR kutatásainak jóvoltából ezidáig kettőt használt fel a magyar történettudomány. Ennek ellenére – bár a vizsgálat tartalmára vonatkozóan kisebb forrásrészletek már napvilágot láttak – a vizsgálat anyaga nagyrészt kiadatlan. SZEKFŰ – lévén hogy nem szaktanulmányt, hanem a magyar történelem egy korszakát átfogóan bemutató munkát írt – nem közölte a forrásokat, és BARTA is csupán néhány forrásrészlet magyar fordítására vállalkozott.⁶⁰ Így mindenképpen hasznosnak és szükségesnek véljük e források modern filológiai elveken alapuló kritikai kiadását. Szükséges lenne továbbá a mellékletekben lévő levelek és levélrészletek pontos beazonosítása, valamint a már kiadottak-

⁵² TUSOR, *Magyar történeti kutatások*, LXXXIX.

⁵³ ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 50v–52r.

⁵⁴ ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 52r–52v.

⁵⁵ Többek közt: ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 217r–220r, 221v–223v, 223v–225v.

⁵⁶ ASV Miscellanea Arm. II. 55. 296r–297v.

⁵⁷ Például Martinengo pénzügyi helyzetéről. ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 31r–32r.

⁵⁸ ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 303v–304v.

⁵⁹ ASV Misc., Arm. II, vol. 55, fol. 297v–298v.

⁶⁰ Pl. 1552. január 9-én, Kassán kelt levele, ami már régóta ismert a kutatók előtt, például: BARTA, *Vájon kié az ország?* 43.

kal⁶¹ való összevetése és amennyiben lehetséges, az eredeti példány megkeresése, esetleg további levelek felkutatása.⁶²

Emellett fontosnak tartjuk a kutatás kiterjesztését a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár mellett⁶³ a milánói *Ambrosianában*,⁶⁴ a *Bayerische Staatsbibliothekban*⁶⁵ és a bécsi *Haus-, Hof- und Staatsarchivban*⁶⁶ lévő egyéb forrásokra is, ugyanis ezek segítségével Castaldo erdélyi működésére vonatkozóan újabb forrásokat állíthatunk csatasorba, valamint az eddig ismert 33 tanúvallomás mellett további személyek vallomását is közkinccsé tehetjük.

Mindezek segítségével pedig nem csak az oly zavaros 1550–1551-es év magyar belpolitikai eseménytörténete válik jobban érthetővé, hanem az egyre inkább felendülő nunciátúra-kutatások⁶⁷ fonalát tovább szöve pontosabb rálátást nyújt a korabeli diplomácia egy igen fontos aktusára, amelyet a források egyre bővülő voltának köszönhetően szinte mikropolitikai alaposággal is feltárhat a későbbi kutatás.

⁶¹ Lásd fentebb a 27. és a 28. hivatkozást.

⁶² Ebben nagy segítséget jelenthet a MNL-OL *Reformáció* projektje, amelyben a levéltár 1526 és 1570 között képződött egész iratanyaga digitalizálásra és feldolgozásra kerül: www.reformacio.mnl.gov.hu (2016. 09. 12.). Ugyanígy a PPKÉ Olasz Tanszékének *Vestigia* projektje, ami az észak-itáliai középkor és kora újkori *Hungarica*-iratanyagot tárja fel: www.vestigia.hu (2016. 09. 12.).

⁶³ A barát politikai működésével kapcsolatban e levéltár sok forrást tartalmaz. Jó példa erre a P szekció családi fondjaiban és levéltáraiban (például MNL-OL P 11, XIII, SubAV, n. 83; n. 96. n. 109.); vagy az E szekció anyagában (MNL-OL E 21, 1543. július 2.) található iratanyag.

⁶⁴ A milánói *Biblioteca Ambrosiana*ban is őriznek egy kódexet, amely Castaldo fennmaradt iratait összekötve tartalmazza. Emitt többek közt a hadvezér magyarországi tartózkodásának eseményeiről és Fráter Györggyel kapcsolatban is található források. Kovács Zsuzsa, *Castaldo-kódex*, Magyar Művelődéstörténeti Lexikon XIII, Budapest 2012, 345–346. A forrást mindeztáig leginkább irodalomtörténeti szempontból vizsgálták. Kovács Zsuzsa, *Horváth György: Fráter György epítáfituma (Milano, Biblioteca Ambrosiana, G 275 inf. ff. 181r–182r)*, *Lymbus* (2012–2013) 51–56.

⁶⁵ LIoba TAFFERNER, *Der „Münchener Kodex“. Sein Weg nach München und seine Entdeckung in der Kgl. Hof- und Staatsbibliothek*, *Ungarn-Jahrbuch* 28 (2005–2007), München 2007, 199–228, 206.

⁶⁶ Többek közt ott található Fráter levéltárának egyes darabjai. FAZEKAS ISTVÁN, *A Haus-, Hof- und Staatsarchiv magyar vonatkozású iratai* (Magyar Országos Levéltár Kiadványai. I: Levéltári Leltárak 10), Budapest 2015, 186, 494.

⁶⁷ Az új irányvonalokról jó tájékozódási lehetőséget nyújtott a Római Német Történeti Intézet 2016. december 5–6-án megrendezett nemzetközi konferenciája (*Der Papst und der Krieg. Kuriale Diplomatie am Kaiserhof 1628–1635. Die jüngsten Publikationen der 4. Abteilung der Nuntiaturreporte aus Deutschland: Eine Bilanz*).

FÜGGELÉK

I.

*Bécs, 1554. január 4.**Martinengo bécsi pápai nuncius levele**(ASV Misc. Arm. II, vol. 55, fol. 303v–304v – cop.)*

Hieronimus comes Martinengus protonotarius apostolicus ac proelatus domesticus ad Serenissimum Principem Ferdinandum Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Regem Sanctissimi Domini Nostri, Domini Iulii divina providentia papae III. et Apostolicae Sedis nuncius cum potestate legati de latere, et in infrascripta causa commissarius et iudex delegatus, universis et singulis parochialium ecclesiarum rectoribus seu earundem locatenentibus ac clericis, notariis et tabellionibus publicis quibuscunque ubilibet constitutis, qui praesentibus requisiti fuerint aut alter vestrum fuerit requisitus, salutem in Domino sempiternam. Cum dominus Ioannes Baptista Pachel[e]b iuris utriusque doctor procurator Regiae Maiestatis in causa necis reverendissimi quondam domini Fratris Georgii episcopi Varadiensis ac Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis coram nobis versa et vertente reproduxerit quosdam articulos quos per quasdam litteras, seu scripturas dictam causam concernentes probare intendit, quae in manibus domini Marci Singlehmoser praefati Serenissimi Regis secretarii reperiuntur, dictique articuli per aliam viam commode, verificari non possint, et ob id fuerimus per dictum dominum Ioannem Baptista Pachel[e]b, requisiti, ut sibi litteras compulsoriales contra praenominatum concedere deberemus, nosque eiusdem honestae petitioni annuentes, volentesque in hac parte iustitiam reddere, ut debemus.

Ideo vobis supradictis universis et singulis dicta autoritate apostolica, qua fungimur in hac parte committimus, et sub excommunicationis paena mandamus, quatenus praedictum dominum Marcum Singlehmoser ex parte nostra moneatis et requiritis, quem nos etiam tenore praesentium dicta autoritate apostolica requirimus et monemus, ipsique nihilominus sub dicta excommunicationis paena districtae praecipiendo mandamus, ut in termino dierum trium a die requisitionis nostrae, aut alterius vestrum huiusmodi inmediate proximorum quos quidem dies eidem pro omnibus dilationibus, peremptorioque termino ac trina monitione canonica praefigimus et assignamus, omnes litteras ad causam praedictam seu articulos reproductos facientes penes ipsum [*fol. 304r*] existentes praedictae Regiae Maiestatis seu procuratoribus suis realiter et cum effectu tradat et assignet aut officio nostro exhibeat, et praesertim exemplum propositionis nunciorum Fratris Georgii missum ad Regiam Maiestatem a commissariis regis die 2. Ianuarii anni 1551. Item litteras originales Fratris Georgii ex Drozeg die 4. Februarii anni 1551. ad Sacram Regiae Maiestatem scriptas. Item originales litteras commissariorum Andree de Bathor, episcopi Vaciensis et Erasmi Theicffel ex Naghelta de 4. Febru-

arii anni 1551. ad Suam Maiestatem datas. Item articulum ex originalibus litteris Fratris Georgii die 18. Septembris anni 1551 ad Suam Maiestatem⁶⁸ scriptis. Item articulum ex legatione nunciorum Fratris Georgii ad Regiam Maiestatem expeditorum anno 1548. ad conventum Possoniensem [!]. Item articulum ex litteris originalibus Fratris Georgii ad Maiestatem Regiam die ultima Iulii 1551. datis. Item articulum ex originali concepto litterarum a Sancta Regia Maiestate ad Fratrem Georgium die penultima Iulii anni 1551. scriptarum. Item articulum ex originali exemplo litterarum Regiae Maiestatis ad Castaldum scriptarum de die 14. Augusti anni 1551. Item articulum ex concepto originali litterarum Regiae Maiestatis ad eundem Castaldum de die 24. Augusti anni 1551. Item litteras originales Fratris Georgii ad Suam Maiestatem ex Colosvario 8. die Augusti anni 1551. scriptas. Item conceptum originale a Regia Maiestate Fratri Georgio scriptum de die 21. Augusti anni 1551. Item articulum ex concepto originali litterarum Regiae Maiestatis ad Fratrem Goergium scriptarum de die 28. Augusti anni 1551. Item articulum ex concepto originali litterarum Regiae Maiestatis ad Castaldum de die 20. Iulii anni 1551. datarum Item articulum paulo⁶⁹ post in iisdem litteris sequentem. Item articulum ex originali concepto regiarum litterarum ad Castaldum de paenultima Iulii anni 1551. scriptarum. Item articulum paulo post in iisdem litteris sequentem. Item articulum ex originali concepto regiarum litterarum ad eundem Castaldum de 21. Augusti 1551. datarum. Item articulum ex concepto originali regiarum litterarum ad eundem Castaldum de 28. Augusti anni 1551. datarum. Item articulum qui continetur in litteris Fratris Geogii ad Regiam Maiestatem de 8. Septembris [fol. 304v] anni 1551. scriptis. Item conceptum originale illarum litterarum, quas Regiae Maiestas scripsit domino Sfortiae Palavicino praecipiente, ut secum suis copiis militibus locumtenenti coniungeret citra moram, alioquin, contra rebelles seu inobedientes, prout iustum fuerit, procedemus procedique curabimus iustitia mediante. De executione vero praesentium et quicquid in praemissis feceritis, nobis per parentes litteras executionis huiusmodi vestras, aut instrumentum publicum harum seriem in se continentes, sive continens legitime fidem faciatis, in quorum omnium et singulorum fidem, et testimonium evidens praemissorum praesentes nostras patentes litteras confecimus, et per notarium nostrum infrascriptum subscribi et sigilli nostri affexione muniri iussimus et fecimus. Datum Viennae Austriae, die 4. Ianuarii. Anno Domini MDLIII. pontificatus eiusdem Sanctissimi Domini Nostri, Domini Iulii papae III. anno quarto.

Laurentius magister notarius in...to sub...it

L.S.

⁶⁸ Áthúzva a következő, itt szereplő mondatrész: 'die ultima Iulii 1551. datis. Item articulum ex litteris originalibus Fratris Georgii ad Maiestatem Regiam'.

⁶⁹ Az eredetiben – hibásan – 'pauli'.

2.

H.n., 1554. január 12.

Joannes Jordanus bejegyzése

(ASV Misc. Arm. II, vol. 61, fol. 21r – cop.)

Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto, indictione duodecima die vero nona mensis Ianuarii, sedente Iulio III. pontifice maximo. Ego, notarius publicus infrascriptus, instante et requirente magnifico et excellenti iuris utriusque doctore domino Ioanne Baptista Pacheleb consiliario regio et procuratore fiscali,⁷⁰ praesentavi hoc praesens monitorium nobili et egregio domino Ioanni Castillegio regio consiliario et secretario cum prout in illo continetur monendo, ac in signum vere et effectualis extentionis et monitionis exhibui ad manus eius proprias copiam cum suo originali per me allatam et concordare inventam de verbo ad verbum. Praesentibus ibidem nobilibus et excellenti domino Don Didaco de Guzman Hispano et domino Michaeli Dugnoz medicinae doctore Hispanorum militum physico, testibus ad praemissa vocatis et rogatis. Actum Viennae in arce regia, anno die et mense quibus supradicto.

Ego, Ioannes Iordanus ex comitatu Goritiae Aquilegiensis diocesis publicus sacris apostolica et imperali autoritatibus notarius in archivio Romanae curiae descriptus me manu propria subscripsi, ac signum mei tabellionatus necnon nomen et cognomen meum apposui in fidem ac testimonium omnium praemissorum rogatus et requisitus.⁷¹

3.

Sopron, 1553. május 3.

I. Ferdinánd levele Don Didaco Lassoboz

(ASV Misc. Arm. II, vol. 55, fol. 296r–296v – cop.)

Copia litterarum Regis Romanorum ad Sanctissimum Dominum Nostrum
pro domino nuncio
Ferdinandus etc.

Reverendissime ac nobilis devote fideles nobis dilecte. Demonstratum nobis est, quod serenissimus princeps dominus Sigismundus⁷² augustus rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae ac Russiae, Prussiae etc. filius et consanguineus noster charissimus in animo habeat Sanctissimum Dominum Nostrum pontificem maximum per agentem vel oratorem suum invitare vel iam etiam invitasse ad nuptias quas serenitas eius cum

⁷⁰ 1549-ben a bécsi udvarban működött egy Johann Baptista Pacheleb *camerprocurator*: (KENYERES ISTVÁN, *A bécsi Udvari Kamarai Levéltár Gedenkbücher Österreich magyar vonatkozású iratainak regesztái 61–64. kötet (1547–1550)*, Lymbus 2005, 253–294.) Nagy valószínűséggel azonos lehet e két személy.

⁷¹ Az irat végén közjegyzői jel, benne idézet: ‘*sine divina ope nihil valeamus*’.

⁷² II. Zsigmond Ágost, lengyel király 1548 és 1572 között († 1572).

serenissima et charissima filia nostra Catharina ducissa Mantuae etc.,⁷³ vidua prope diem Deo dante celebraturus est. Quam coniunctionem Deus Optimus Maximus pro utriusque partis regnis dominiis et populis totaque Christianitate fortunare dignetur. Nostra igitur opinione Sanctitatis eius humilem istam praedicti Serenissimi Regis Poloniae invitationem non est dedigantura,⁷⁴ sed potius aliquem nuncium deputatura, qui Venerandam Sanctitatis Suae personam hasce nuptias ornandi gratia representet. Verum cum hic nobiscum existat reverendissimus abbas Martinengus Sanctitatis tuae ad nos destinatus nuncius qui commissione examinandi testes in causa quondam Fratris Georgii sibi a praefato Sanctissimo Domino Nostro imposta tum in oppido nostro Gratiensis ducatus nostri Styriae tam in hoc generali regni nostri Hungariae conventu⁷⁵ iam maiori ex parte perfunctus (nam si qui hic supersunt, ii facile quoque ante finem seu conclusionem huius conventus examinari poterunt) eo ipso tempore⁷⁶ apud serenissimam principem dominam Isabellam reginam Hungariae, viduam sororem et consanguineam nostram charissimam, quae et ipsa ad perhibendum testimonium in praememorata quondam Fratris Georgii causa ex parte nostra producta est, procul dubio futurus sit. Ideo persuasum nobis est, quod ipse [fol. 296v] magno gaudio afficeretur, si eum sanctitas eius hoc honore praesentandi in celebratione nuptiarum illarum personam Sanctitatis Suae dignaretur. Licet equidem ipse se tale quidpiam desiderare nullam nobis significationem fecerit et multo minus rogavit, ut hoc ipsi procurarem, tamen nobis hoc etiam gratum foret, hancque ob causam te clementer requisimus expresse quoque committentes, ut pro tua industria et longo rerum isthic tractandarum usu comparata dexteritate [!] omnibus et quam poteris commodissimis rationibus efficere studeas, ut Sanctissimus Dominus Noster praenominatum nuncium apostolicum in aula nostra residentem hisce regiis nuptiis Sanctitatis suae loco, vice et nomine prae ceteris interesse iubeat. In eo namque exequeris benegram et expressam voluntatem nostram regia nostra gratia erga te recognoscendam. Datum Sopronii die 3. Maii anno 1553.

Don Didaco Lasso agenti Romae

KANÁSZ VIKTOR

⁷³ Habsburg Katalin (1533–1572) mantovai hercegné, lengyel királyné, I. Ferdinánd és Jagelló Anna lánya. 1549-ben 16 évesen nőül adták Mantova hercegéhez, III. Ferenchez, aki 4 hónappal az esküvő után meghalt. 1553-ban Zsigmond Ágost lengyel király harmadik felesége lett (az első Katalin nővére, Erzsébet volt). WALTER LEITSCH, *Katalin*, Habsburg lexikon (szerk. Brigitte Hamann) Budapest 1990, 230.

⁷⁴ Helyesen: *'dedignatura'*.

⁷⁵ Azaz az 1553-as soproni országgyűlés, amelyet a ferences kolostorban és Oláh Miklós házában tartottak. PÁLFFY GÉZA, *A magyar országgyűlés helyszínei a 16–17. században. A szimbolikus politikai kommunikáció kora újkori történetéhez*, Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon. A kezdetektől 1918-ig (szerk. Dobszay Tamás), Budapest 2013, 65–87, 68–69.

⁷⁶ Itt kihúзва: *'nuptiarum alias'*.